

Z DENÍKU MOJÍ PRABABIČKY

Vzdělávací oblast: Člověk a jeho svět

Výstupy RVP: Žák srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik.

Věk: 4. – 5. třída

Anotace: Žák se seznamuje s životem svých předků prostřednictvím deníkového zápisu. Při lekci je využita metoda Literárních kroužků (viz vysvětlení níže). Na základě četby žáci získávají nové informace, porovnávají život dříve a dnes, případně vypracují vlastní deníkový zápis.

Časová dotace: 2 – 3 hodiny

Pomůcky: kopie Příloh č. 1, 2, 3

TEORETICKÁ ČÁST

Deníkové zápisy vznikly úpravou písemného vyprávění pamětnice, která vyrůstala v dané době. Do textu jsou záměrně zařazeny i nespisovné výrazy.

Popis metody **Literární kroužky**: Žáci se rozdělí do expertních skupin. Každá skupina pracuje s textem podle svého zaměření. Návrh možných expertních týmů při práci v této lekci:

jazykovědci – přemýšlejí nad jazykem, hledají neznámá slova, pokusí se odhadnout nebo najít jejich vysvětlení, vyhledají nespisovná slova a určí jejich spisovnou podobu, slova z nářečí apod.

technici – vyhledávají, jaká technika se dříve využívala, porovnávají ji s tím, co používáme dnes, pracují s nákresy, popisují technologie, pracovní postupy apod.

sociologové (psychologové) – všímají si činnosti lidí, co dělaly děti, co dospělí, jak se pečovalo o nejstarší členy rodiny, jak se lidé bavili, odpočívali, mohou si všimnout i postavy, která si deník zapisuje atd.

historikové – vyhledávají důkazy (jasné informace) o tom, jak a v čem se lišil život dříve a dnes, jaké se dodržovaly zvyky a tradice apod.

(*spisovatelé* - vymyslí nadpisy jednotlivých zápisů)

Mezipředmětové vztahy:

ČJ – porozumění čtenému textu, analýza textu, sestavení vlastního textu jako reakce na čtení deníku, seznámení s pojmy souvisejícími s minulostí nebo nářečím, rozlišování spisovného jazyka.

M – orientace v čase, chronologie jako způsob uspořádání, význam datace, výpočty.

Doplňující aktivity:

Na lekci je možné navázat tím, že žáci vytvoří vlastní deníkový zápis nebo více zápisů z určeného období nebo zkusí převyprávět vybraný den, jak by se odehrál v současnosti. Text lze využít i v nižším ročníku, např. tak, že učitel čte a žáci pokládají na lavici obrázky z Přílohy č. 2 podle toho, jak se předměty ve vyprávění objevují. Následuje diskuse apod. Další variantou práce je využití metody Podvojného deníku.

POSTUP:

- 1. Příprava** - samotné lekci předchází přípravná diskuse na téma *Jak a odkud získat informace o tom, jak žili naši předci*. Na základě diskuse se potom žáci pokusí obstarat nějaký materiál (informace od prarodičů, fotky, předměty atd.).
- 2. Prezentace doneseného materiálu.**
- 3. Práce s fotografiemi z Přílohy č. 2**
Žáci sdílejí svoje zkušenosti. Pokusí se uhodnout, co je to za předměty, k čemu mohly sloužit atd. (*Co bychom potřebovali, abychom se přesvědčili, zda náš odhad je správný?*).
- 4. První seznámení s textem**
Učitel informuje žáky o tom, že donesl ještě něco. *Co to je?* Žáci vyhledávají po třídě rozmístěné deníkové zápisy z Přílohy č. 1, čtou si je po vymezený čas (5 – 10 min.), takže každý žák přečte jiné množství záznamů.
- 5. Reakce na četbu (odpovědi na otázky, argumentace)**
Co je to za text? Proč si to myslíš? Kdo to napsal? Proč? Kdy text vznikl? Jak je to dlouho? Mohla by to napsat tvoje sestra – bratr? Proč ano – ne? (Proč je důležité datum? Kde ještě je důležité datum uvádět?) O čem se tam píše? Co tě zaujalo? Přinesl text bližší informace o vyfotografovaných předmětech? (Při pečlivém zkoumání deníku bychom našli mnoho dalších informací. Textu je mnoho, proto je třeba vytvořit expertní týmy.)
- 6. Druhé čtení textů – expertní skupiny**
Učitel popíše úkoly každé expertní skupiny. Žáci si vyberou tým, ve kterém chtějí pracovat. (Podle počtu žáků a podle preferování týmů je možné mít některý tým zastoupený 2 x.) Tým se domluví na organizaci práce. Výsledky zkoumání je třeba zpracovat a zaznamenat dle volby týmu formou zápisu, tabulky, Vennových diagramů apod.
- 7. Prezentace práce týmů – Co zjistily?**
- 8. Závěr**
Zhodnocení – *Co si odnáším z dnešní aktivity?*
Každý žák řekne jednu větu o tom, jak se žilo dřív. (Lze využít i fotografií z Přílohy č. 2, např. tak, že si žák vylosuje obrázek, řekne, k čemu se předmět využíval a jak je to dnes.) Další variantou je metoda alfabox.

Přílohy:

Příloha č. 1 - Text deníku

Příloha č. 2 - Fotografie

Příloha č. 3 - Vysvětlivky

Zdroje:

Fotografie fotoarchiv Ing. Libor Pechl

Příloha č. 1

10. 1. 1950

Ráno mě vzbudil náš skřípající mlýnek. Maminka už určitě poklidila celé hospodářství jako to dělá každý den, podojila krávu a teď mele pražené žito na uvaření kávy. Určitě přidá i trochu cikorky, ta je z čekanky. Do hotové kávy si potom nalejeme trochu svařeného mlíka a nadrobíme chleba. Mňam, to je taková dobrotka.

22. 1. 1950

Dereme peří. Už je to skoro týden. Každý den se u nás schází sousedky, aby pomohly. Sedíme na lavici kolem velkého stolu a stahujeme jedno peříčko po druhém, aby bylo čím naplnit peřiny. Dere se až do noci, takže musíme rozsvítit petrolejky, aby bylo na práci vidět. Dělán, že deru taky, ale přitom spíš poslouchám, co si ženský vyprávějí za prapodivné, strašidelné příběhy.

11. 4. 1950

Poprvé jsem pomáhala s velkým prádlem. Prý už jsem na to velká dost. Tak nevím. Když jsem uviděla tu hromadu, myslela jsem, že je to snad prádlo z celých vesnice a že to nevypereme ani do rána. Vytáhly jsme necky a valchu. Já mydlila mýdlem a maminka jeden kus po druhém drhla na valše. Potom jsme všechno naskládaly do putny a odnesly na máchání k rybníku.

30. 4. 1950

Každý rok se těším na pálení čarodějnic, až budou zapálený košťata lítat vzduchem. Jenže letos jsem žádné staré koště nemohla najít. Ve stodole byla jenom ta nová z březového proutí, která tatínek upletl v zimě. Používáme je na zametání dvora, stodoly i seknice. Co jsem měla dělat? No, co? Čarodějnice jsem si užila jak se patří, horší to bylo po návratu domů! Tatínek odepnul pásek a bylo po smíchu!

2. 5. 1950

Babička se má, ta už pracovat nemusí, všichni se o ní starají. Bydlí na vejměnku, to je taková malá světnička nad chlívem. Má tam velká kachlová kamna i starý kolovrátek, na kterém se dřív předlo. Často nosím babičce nadojené mléko, vajíčka a tak. Když k ní přijdu, tak si povídáme. Babička je moc milá! Pokaždé vytáhne nějakou dobrotu: třeba miskou medu, sirob – ten se vaří z cukrovky, nebo tvrdou tvarohovou homolku. Ta je tak tvrdá, že se dá jen cucat.

18. 5. 1950

Dnes u nás byl drotár, teda dráteník. Mluví totiž slovensky. Chodí od vesnice k vesnici a nabízí svoje služby, aby si vydělal pár korun na živobytí. Je moc šikovný, pozorovala jsem ho, jak odrátoval mamčin oblíbený puclák – to je hliněný hrnec. Skoro ani není poznat, kde byl prasklý. Dráteník nosí v bedně i drobné zboží na prodej – třeba zrcátka. Moc bych takový zrcátko taky chtěla.

27. 5. 1950

Škola mě moc nebaví, ale dnes jedeme místo učení zpívat na hasičské oslavy do sousední vesnice. Budeme i tančit Kalamajku a Na tý louce zelený. Protentokrát nemusíme ani pěšky, pan učitel poprosil největšího statkáře ve vsi, aby půjčil koně. Takže vytáhneme ze stodoly žebříňák, vyzdobíme ho barevnými fábory a pojedeme. Na dřevěných kolech to hodně drncá, ale bude legrace.

20. 6. 1950

Miluju vůni čerstvě upečeného chleba. Pečeme každé úterý a pátek. Tři dny dopředu se chystá kvásek. Těsto se mísí v dřevěné díži kopistem. Potom kyne. Mezitím se chystá pec. Musí se pořádně vypálit borovými poleny. Před pečením maminka chleba pohladí mokrou dlaní, udělá na povrchu křížek, a už se sází z ošatky do pece. Trvá to asi jeden a půl hodiny, než je hotovo. Maminka říká chlebu „boží dar“.

Jakýpak dar, když dá tolik práce?

24. 8. 1950

Každou sobotu se koupeme. Nejdřív musíme nanosit vodu ze studny na návsi. Studna slouží všem. Než se voda ohřeje v hrncích na kamnech, nastěhujeme do kuchyně necky. První se koupeme my, děti, potom maminka. Tatínek možná není tak špinavej jako my, ale koupe se stejně až poslední. Vodou z neck a rejžákem se potom drhne podlaha.

25. 9. 1950

Když se vykopou zemský jabka, tatínek uvláčí bránami pole, shrne zbytky natě na hromadu a my děti se těšíme, že si zapálíme ohničky. Vždycky se eště najdou nějaké zapomenuté brambůrky, které se zahrabou do žhavého popela. Upečené jsou za chvíli. Horké černé kuličky si přehazujeme v dlaních, loupeme zuhelnatělé slupky a vykusujeme žlutý vnitřek. Je to náramná pochoutka.

Příloha č. 2

Znázorněné předměty se v textu vyskytují v tomto pořadí:

mlýnek na kávu
petrolejka
valcha na praní prádla
koště
kolovrátek
odrátovaný puclák
loukoťové kolo k žebříňáku
díže a kopist na mísení těsta
ošatka na pečení chleba
necky

(Budík se v textu nevyskytuje. Je zařazen jako dobový předmět – symbol plynutí času. Může být využit např. jako hádanka: Ke kterému dni patří budík? Lze navázat i výtvarnou činností.)

Příloha č. 3

10. 1.

cikorka – náhrada kávy, vyráběla se pražením kořene čekanky, nápoj neobsahoval kofein
čekanka – modře kvetoucí bylina

22. 1.

dereme (drát peří) – otrhávat, oškubávat peří z brků

11. 4.

necky – velká nádoba na vodu
valcha – nástroj na drhnutí prádla při praní
putna – nádoba na nošení vody

30. 4.

stodola – místo na uskladnění např. sena
seknice – místnost

2. 5.

vejměnek (výminek) – místo, kde žil výměnkář (bývalý hospodář nebo hospodářka)
sírob – potravina podobná medu, vařila se z cukrové řepy
homolka – tvar jídla, který připomíná kopec (tvar homolky mohl mít sýr, cukr)

18. 5.

drotár (slovenské slovo, česky dráteník) – člověk, který se živil výrobou předmětů z drátu,
drát se využíval i k opravě nádobí
puclák – velký hrnec z vypálené hlíny

27. 5.

statkář – bohatý člověk, který měl velké hospodářství
žebříňák – vůz, který se zapřahoval za koně nebo krávy, žebříňák se mu říká proto, že boky
vozu vypadaly jako žebřík
fábory – dlouhé barevné stuhy
drcná - poskakuje

20. 6.

kvásek – používal se při pečení chleba, vznikl smícháním vody a mouky
díže – dřevěná nádoba na míchání těsta
kopist – dřevěný nástroj na míchání těsta, je podobný vařečce
ošatka – pletená nádoba na chleba, pletla se ze slámy, trávy, proutí

24. 8.

náves – místo v centru vesnice
necky – velká nádoba na vodu
rejžák – hrubý kartáč

25. 9.

zemský jabka – místní výraz pro brambory
uvláčet bránami – urovnat hlínu na poli podobně jako urovnat záhonek hráběmi
nať – nadzemní část rostliny (většinou stonky a listy)